

Tudnivalók a Magyar nyelvészet I. (Grammatika)
szigorlatról

A szigorlat írásbeli és szóbeli részből áll. Az írásbeli során gyakorlatban kell alkalmazni a tanultakat: egy mondattani és egy összetett hangtani, alaktani és jelentéstani elemzést kérünk. Az írásbeli dolgozat belépő a szigorlathoz. Amennyiben nem éri el a megfelelő szintet, a hallgató nem tehet szóbeli vizsgát, további felkészülést kérünk tőle.

A szóbeli vizsgára az alábbi megújított tételsor alapján kell készülni.¹ A tételek kidolgozásához az adott kurzusok irodalomjegyzékében szereplő művek, illetőleg az órai jegyzetek használandók. Igény esetén egyéni konzultációra is lehetőség van a vizsgabizottság tagjaival. Az I. témacsoport felelőse Szűcs Tibor, a II.-é Alberti Gábor, a III.-é pedig Kárpáti Eszter és Szűcs Tibor.

A szóbeli vizsgán minden hallgató három tételt húz: témacsoportonként egyet-egyét. A feleletnek részét képezheti az írásbeli feladatnak a megvitatása is.

A szóbeli tételsor

I. témacsoport: hangtan, alaktan, jelentéstan

FONOLÓGIA

1. Fonetika és fonológia. A beszédhang viszonya a fonémához. Simító folyamatok

Durand, Jacques – Siptár Péter: Bevezetés a fonológiába. Osiris, Bp. 1997

Kassai Ilona: A fonetikai háttér. In: Strukturális magyar nyelvtan 2. Fonológia (Szerk.: Kiefer Ferenc). Akadémiai K., Bp. 1994. 581-665.

Kassai Ilona: Fonetika. Janus/Osiris, Pécs, 1998

Kassai Ilona: Fonetika. In: Kiefer Ferenc (szerk.): A magyar nyelv kézikönyve. Akadémiai K., Bp. 2003. 507-547.

2. A magyar fonémaállomány rendszere. Oppozíció

Kiefer Ferenc (szerk.): Strukturális magyar nyelvtan 2. Fonológia. Akadémiai K., Bp. 1994

Siptár Péter: Hangtan. In: É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter: Új magyar nyelvtan. Osiris, Bp. 1998. 293-390.

3. Morfonológia. A magyar szókezdet hangszerkezete

Durand, Jacques – Siptár Péter: Bevezetés a fonológiába. Osiris, Bp. 1997. 25-27.

Törkenczy Miklós: A szótag. In: Strukturális magyar nyelvtan 2. Fonológia (Szerk.: Kiefer Ferenc). Akadémiai K., Bp. 1994. 273-389.

Siptár Péter: Hangtan. In: É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter: Új magyar nyelvtan. Osiris, Bp. 1998. 355-381.

¹ A (megújított) tételek úgy vannak megszövegezve, hogy az is minden megnevezett résztémakörhöz hozzá tud szólni, aki régebben végezte el a megfelelő kurzusokat.

MORFOLÓGIA

4. Morféma, morf, allomorf, zéró allomorf. Paradigma. Morfematikus pozíciók. Affixumok

Keszler Borbála (szerk.): Magyar grammatika. N. Tankönyvkiadó, Bp. 2000. 37-345.

Kiefer Ferenc (szerk.): Strukturális magyar nyelvtan V. Morfológia. Akadémiai K., Bp. 2000

Kiefer Ferenc (szerk.): A magyar nyelv kézikönyve. Akadémiai K., Bp. 2003. 185-204.

É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter: Új magyar nyelvtan. Osiris, Bp. 1998. 187-289.

Szépe György: A magyar morfematikus elemek sorrendjéről. MNy. XXXVII (1999): 419-424.

Szilágyi N. Sándor: Világunk, a nyelv. Osiris, Bp. 2000

Szűcs Tibor: A felszíni zérus jelentősége a magyar nyelv rendszerében. Hungarológiai Évkönyv 2 (2001): 73-79.

Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): Nyelvi fogalmak kisszótára. Korona, Bp. 2000

5. A szó-fogalom problémái. Szófaji mozgások, szóalkotási folyamatok

Keszler Borbála: A szófajok. In: SIPOS (szerk.) 2002: 116-118.

Keszler Borbála (szerk.): Magyar grammatika. N. Tankönyvkiadó, Bp. 2000. 37-345.

Kiefer Ferenc (szerk.): Strukturális magyar nyelvtan V. Morfológia. Akadémiai K., Bp. 2000

Kiefer Ferenc (szerk.): A magyar nyelv kézikönyve. Akadémiai K., Bp. 2003. 185-204.

É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter: Új magyar nyelvtan. Osiris, Bp. 1998. 187-289.

B. Kovács Mária: A szóképzés. In: SIPOS (szerk.) 2002: 123-128.

Laczkó Krisztina: Szóalaktan. In: SIPOS (szerk.) 2002: 119-122.

Lengyel Klára: Szóösszetétel. In: SIPOS (szerk.) 2002: 133-135.

Sipos Lajos (szerk.): A magyar nyelv és irodalom enciklopédiája. Magyar Könyvklub, Bp. 2002 (2. kiadás)

Szilágyi N. Sándor: Világunk, a nyelv. Osiris, Bp. 2000

Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): Nyelvi fogalmak kisszótára. Korona, Bp. 2000

6. Tő és toldalék. A magyar nyelv típusa és sajátos tipológiai alkata

Bárczi Géza: A magyar nyelv jelleme. MNy. 71/3 (1975): 257-268.

Csikvári Gábor: Ragok és jelek. In: SIPOS (szerk.) 2002: 129-132.

Dezső László: A magyar nyelv tipológiai jellemzése. Bessenyei György Könyvkiadó, Nyíregyháza, 2004

Hajdú Mihály: magyar. In: A világ nyelvei (Szerk.: Fodor István). Akadémiai K., Bp. 2000. 879-896.

Havas Ferenc: A nyelvek típusai között a magyar nyelv. In: SIPOS (szerk.) 2002: 23-26.

Keszler Borbála (szerk.): Magyar grammatika. N. Tankönyvkiadó, Bp. 2000. 37-345.

Kiefer Ferenc (szerk.): Strukturális magyar nyelvtan V. Morfológia. Akadémiai K., Bp. 2000

Kiefer Ferenc (szerk.): A magyar nyelv kézikönyve. Akadémiai K., Bp. 2003. 28-35, 185-204.

É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter: Új magyar nyelvtan. Osiris, Bp. 1998. 187-289.

Lénárd Sándor: A magyar nyelv. In: Egy magyar idegenvezető Bábel tornyában (Szerk.: Siklós Péter – Terts István). Typotex, Bp. 2003. 47-56, 197-217.

Papp István: A magyar nyelv szerkezete. Nyr. 84 (1959): 451-464.

Sipos Lajos (főszerk.): A magyar nyelv és irodalom enciklopédiája. Magyar Könyvklub, Bp. 2002

Skalička, Vladimír: A magyar nyelv tipológiája. In: NytudÉrt. 58 (1967): 296-299.

Szilágyi N. Sándor: Hogyan teremtsünk világot? Rávezetés a nyelvi világ vizsgálatára. Kolozsvár 1996

Szilágyi N. Sándor: Világunk, a nyelv. Osiris, Bp. 2000

Szűcs Tibor: Magyar–német kontrasztív nyelvészet a hungarológiában (Pécsi Nyelvészeti Tanulmányok 4.) N. Tankönyvkiadó, Budapest, 1999. 73-90.

Szűcs Tibor: A közel-távol szembenállás jelentősége a magyar nyelv rendszerében. Hung. Évkönyv 5 (2004): 163-173.

Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): Nyelvi fogalmak kisszótára. Korona, Bp. 2000

SZEMANTIKA

7. A jelentés fogalma, összetevői és fajtái. A nyelvi jel kognitív és kommunikatív funkciói

Bencze Lóránt: Mikor – miért – kinek – hogyan? Corvinus, 1996. 118-130. (A referencia mint értelmezési jelenség)

Black, Max: A nyelv labirintusa (1968). Holnap, Budapest 1998. 149-165. (A jelentés jelentései)

Crystal, David: A nyelv enciklopédiája. Osiris, Bp. 1998. 132-142. (17. Szemantika)

Károly Sándor: Általános és magyar jelentéstan. Akadémiai K. 1970. 42-94. (A jelentés fogalma...)

Hangay Zoltán: Jelentéstan. In: A. Jászó Anna (szerk.): A magyar nyelv könyve. Trezor, 1994 (2). 419-457.

Hegedűs Vilmos (szerk.): Bevezetés a szemiotikába. Zsigmond Király Főiskola, Bp. 2003

Horányi Özséb: Jel, jelentés, információ. Budapest 1975

Kiefer Ferenc: Jelentéselmélet. Corvina, 1999. 13-37. (A jelentés leírásának módjai)

Martinkó András: A szó jelentése (1954). Lazi K., Szeged, 2001. 27-89. (Jelentéselméleti irányok)

Saussure, Ferdinand de: Bevezetés az általános nyelvészetbe (1915). Corvina, 1997. 91-151.

Sebeok, Thomas: A jelekről. Bevezetés a szemiotikába. Osiris, 1999

Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): Nyelvi fogalmak kisszótára. Korona, Bp. 2000

Tolcsvai Nagy Gábor: Szójelentés. In: A magyar nyelv és irodalom enciklopédiája (Főszerk.: Sipos Lajos). Magyar Könyvklub, Bp. 2002. 112-115.

VILÁGIRODALMI LEXIKON: *jel; jelentés*

8. A hangalak és a jelentés viszonya – minőségi és mennyiségi szempontból: a motiváció; jelentéstani szócsoporthoz (az alak és a jelentés kapcsolata szerint)

Bencze Lóránt: Ikonicitás és szimmetria a magyarban. Nyr. 114/1-2 (1990): 101-108.

Crystal, David: A nyelv enciklopédiája. Osiris, Bp. 1998. 222-224. (30. Hangszimbolika)

Fónagy Iván: A beszéd kettős kódolása. ÁNyT IV. (1966)

Fónagy Iván: Hangszimbolika. In: "Jelbeszéd az életünk" (Szerk.: Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor). Osiris-Századvég, 1995. 56-79.

Gecső Tamás (szerk.): A szinonimitásról. Tinta, 1998

Gecső Tamás (szerk.): Poliszémia, homonímia. Tinta, 1999

Gecső Tamás (szerk.): Lexikális jelentés, aktuális jelentés. Tinta, 2000

Károly Sándor: Általános és magyar jelentéstan. Akadémiai K. 1970. 77-91. (Lexikológiai jelentés)

Martinkó András: A szó jelentése (1954). Lazi K., Szeged, 2001. 121-126. (b/ Motiváltság)

Szűcs Tibor: Szemiotikai reflexiók. In: JANUS X. (A 60 éves Horányi Özséb tiszteletére). 2002. 55-59.

VILÁGIRODALMI LEXIKON: *jelviszony*

9. A jelentésváltozások (okai, lefolyása, eredménye). Névátvitel és jelentésátvitel. A metafora és a metonímia

Bencze Lóránt: Mikor – miért – kinek – hogyan? Corvinus, 1996. 147-243. (A szóképek...)

Fónagy Iván: Nyelvek a nyelvben. ÁNyT XII. (1978) 61-105.

Fónagy Iván: A kognitív metaforáról. In: Nyelv, stílus, irodalom (Szerk.: Zoltán András). Bp. 1998. 140-153

Fónagy Iván: A költői nyelvről. Corvina, 1999. 127-237. (Metafora. Metonímia)

Gombocz Zoltán: Jelentéstan (A magyar történeti nyelvtan vázlata—IV.) Pécs, 1926 (Új kiadása: Jelentéstan és nyelvtörténet. Akadémiai K., 1997. 129-194.)

Hadrovics László: Magyar történeti jelentéstan (Rendszeres gyakorlati szókincsvizsgálat). Akadémiai K. 1992. 65-123. (A szójelentés változásának mozgató erői)

Kemény Gábor (szerk.): A metafora grammatikája és stilisztikája. Tinta K., Bp. 2001

Kiefer Ferenc: Jelentéelmélet. Corvina, 1999. 92-120.

Kiss Jenő – Pusztai Ferenc (szerk.): Magyar nyelvtörténet. Osiris, Bp. 2003

Kövecses Zoltán: A metafora a kognitív nyelvészetben. In: A kognitív szemlélet és a nyelv kutatása (Szerk.: Pléh Csaba – Győri Miklós). Pólya K., Bp. 1998. 50-82.

Szilágyi N. Sándor: Hogyan teremtsünk világot? Rávezetés a nyelvi világ vizsgálatára. Erdélyi Tankönyvtanács, Kolozsvár 1996. 11-58. (Értékjelentés. Metafora)

VILÁGIRODALMI LEXIKON: *jelentésátvitel*

II. témacsoport: mondattan és grammatikaelmélet

1. A semleges mondat szerkezete. X-vonás elmélet, újraíró és transzformációs szabályok, a grammatika komponensei, hangtanilag nem realizálódó egységek. A semleges mondat jellegzetes pozícióinak betöltését befolyásoló tényezők.
2. A magyar mondat szerkezet operátorpozíciói (topik, kvantor, fókusz), és azok szemantikai tartalma, valamint fonológiai megnyilvánulása.
3. Az inherens operátorok (pl. kérdés, tagadás, egzisztenciális operátor). A határozói jellegű kifejezések mondat szerkezeti helyei. Operátorok és hatókörük.
4. Régens, vonzat és szabad határozó. A régens által meghatározott vonzattulajdonságok. Predikatív bővítmények.
5. A mellérendelés és az ellipszis.
6. A magyar főnévi csoportok jellemzői. A birtokos szerkezet.
7. Az alárendelés fajtái.
8. A grammatika fogalma. A grammatika mint a nyelvi kompetencia modellje. A performancia. Megfigyelési, leíró és magyarázó adekvátság.
9. A nyelvvelsajátítás. Chomsky következtetései a grammatika velünk születettségére, az univerzális és az egyes nyelvek grammatikájára vonatkozóan.

Alberti Gábor (2001): A magyar alárendelési típusok egy generatív szintaktikai modellben. Andor József – Szűcs Tibor – Terts István szerk.: *„Színes eszmék nem alszanak.” Szépe György 70. születésnapjára*, Lingua Franca Csoport, Pécs, 54–66.

Alberti Gábor és Medve Anna (2002), *Generatív grammatikai gyakorlókönyv*. Janus/Books, Budapest.

Chomsky, N. (1957), *Syntactic Structures*. The Hague, Mouton. Magyarul: in (Antal L., szerk.) *Modern nyelvelméleti szöveggyűjtemény VI/1*. 1986. Ford. Csongrády Zs., Lázár P., Nádasy Á.

Chomsky, N. (1965), *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Mass., MIT Press. Magyarul: in (Antal L., szerk.) *Modern nyelvelméleti szöveggyűjtemény VI/1*. 1986. Ford. Csongrády Zs., Lázár P., Nádasy Á.

Kiefer Ferenc szerk. (1992), *Strukturális magyar nyelvtan. I. Mondattan*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

É. Kiss Katalin (1998), *Mondattan*. É. Kiss K., Kiefer F. és Siptár P. (szerk.), *Új magyar nyelvtan*. Budapest, Osiris.

Riemsdijk, H. van, E. Williams (1986), *Bevezetés a grammatika elméletébe*. In (Antal L., szerk.) *Modern nyelvelméleti szöveggyűjtemény VI/2*. Ford. Dalmi G., Siptár P. és Szabolcsi A.

Szabolcsi Anna (1992), *A birtokos szerkezet és az egzisztenciális mondat*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

III. témacsoport: szövegtan, stilisztika

SZÖVEGTAN

1. A szövegvizsgálat története, problémái

- Propp, V.J.: *A mese morfológiája*. Bp, Századvég, 1995. 11-26, 157-193.
- Van Dijk, T.A.: A történet felfogása. *Tanulmányok az irodalomtudomány köréből* (szerk.: Kanyó Z.-Síklaki I.) Budapest, Tankönyvkiadó, 1988, 309-327.
- Van Dijk, T.A.-Kintsch, W.: A stratégiai beszédfeldolgozás modellje felé. *A szóbeli befolyásolás alapjai* (szerk.: Síklaki) Budapest, Tankönyvkiadó, 1990, I, 14-17.
- De Beaugrande, R.-Dressler, W.: A szövegnyelvészet kialakulása. *Bevezetés a szövegnyelvészetbe*. Budapest, Corvina, 2000. 37-54.

2. A szöveg nyelvészeti vizsgálata: a szöveggrammatika

- Békési Imre: *Szövegszerkezeti alapvizsgálatok*. Budapest, Akadémiai, 1982.9-50.
- Fillmore, Ch.J.: A nyelvészet mint a beszédelemzés eszköze. *A szóbeli befolyásolás alapjai* (szerk.: Síklaki I.) Budapest, Tankönyvkiadó, 1990, I, 90-99.
- Kiefer Ferenc: A szövegelmélet grammatikai indoklásáról. *ÁNYT XI*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976, 197-222.
- Pléh Csaba-Radics Katalin: "Hiányos mondat", pronominalizáció és a szöveg. *ÁNYT XI*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976, 261-277.
- De Beaugrande-Dressler, W.: Kohézió. *Bevezetés a szövegnyelvészetbe*. Budapest, Corvina, 2000. 73-119.

3. Történetgrammatikák

- Síklaki István: *Elbeszélő szövegekkel kapcsolatos kutatások*. Budapest, Tömegkommunikációs Kutatóközpont, 1980. 5-125.
- Rumelhart, D.A.: Megjegyzések egy történetesémáról. *Tanulmányok az irodalomtudomány köréből* (szerk.: Kanyó Z.-Síklaki I.) Budapest, Tankönyvkiadó, 1988, 330-339.
- de Beaugrande, R.-Colby, B.N.: Az akció és interakció narratív modelljei. *uo.* 341-363.
- Colby, B.N.: Eseményváz-komponens és szimbolikus komponens hosszabb elbeszélő szövegekben. *uo.* 398-408.
- László János: Tárgyi és személyközi forgatókönyvek az emlékezetben. *Pszichológia*, 1981, 4, 227-241.
- Schank, R.C. – R.F. Abelson: Forgatókönyvek, tervek, ismeretek. *Tanulmányok az irodalomtudomány köréből*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1988. 367-378.

4. Előfeltevések, kölcsönös tudás és relevancia

- Levinson, S.C.: Az előfeltevések. *Nyelv, Kommunikáció, Cselekvés*. (szerk.: Pléh-Síklaki-Terestyéni) Tankönyvkiadó, Budapest, 1988, I, 342-388. vagy Osiris, 1997, 341-379.
- Clark, H.H.: Áthidalás. *uo.* I, 389-399. vagy Osiris, 1997, 380-390.
- Harder, P.-Kock, Ch.: Az előfeltevések kudarcának elmélete. *A szóbeli befolyásolás*

alapszabályok (szerk.: Síklaki) Tankönyvkiadó, Budapest, 1990, I, 170-194.
Sperber, D.-Wilson, D.: Kölcsönös tudás és relevancia a megértés elméletében. *uo.* I, 195-218.

5. Beszédaktus-elmélet

Austin, J.L.: Hogyan cselekedjünk szavakkal? *Nyelv, Kommunikáció, Cselekvés* (szerk.: Pléh-Síklaki-Terestyéni) Budapest, Tankönyvkiadó, 1988, I, 14-29. vagy Osiris, 1997, Tettenért szavak, 29-42.
Searle, J.R.: Közvetett beszédaktusok. *uo.* I, 53-76. vagy Osiris, 1997, 62-81.
Grice, H.P.: Jelentés. *uo.* I, 203-214. vagy Osiris, 1997, 188-197.
Strawson, P.F.: Intenció és konvenció a beszédaktusokban. *uo.* I, 215-232. vagy Osiris, 1997, 198-212.
Grice, H.P.: A társalgás logikája. *uo.* I, 233-250. vagy Osiris, 1997, 213-227.

6. A szöveg mint kommunikációs médium

Petőfi S. János: *A szöveg mint komplex jel*. Budapest, Akadémiai, 2004.

STILISZTIKA

7. A stílus fogalma és hírértéke

Fónagy Iván: A stílus hírértéke. *ÁNyT* I. (1963)
Fónagy Iván: A beszéd kettős kódolása. *ÁNyT* IV. (1966)
Fónagy Iván: Nyelvek a nyelvben. *ÁNyT* XII. (1978)
Tolcsvai Nagy Gábor: A magyar nyelv stilisztikája. N. Tank. 1996. 50-132. (A stílus fogalomértelmezése)
Tolcsvai Nagy Gábor: A stílus. In: Kiefer Ferenc (szerk.): A magyar nyelv kézikönyve. Akadémiai K., Bp. 2003. 256-268.

8. Konnotáció, evokáció, regiszter. A szóhangulat forrásai

Fábián Pál—Szathmári István—Terestyéni Ferenc: A magyar stilisztika vázlata. Tank. 1977 (4). 149-173.
Fónagy Iván: A költői nyelvről. Corvina, 1999.
Tolcsvai Nagy Gábor: A magyar nyelv stilisztikája. N. Tank. 1996
Zolnai Béla: Nyelv és hangulat. Gondolat, Bp. 1964

9. A nyelv zenei és képi stíluseszközeinek rendszere

Fábián Pál—Szathmári István—Terestyéni Ferenc: A magyar stilisztika vázlata. Tank. 1977
Tolcsvai Nagy Gábor: A magyar nyelv stilisztikája. N. Tank. 1996

Jó felkészülést kívánnak az állandó szigorlati bizottság tagjai:

Alberti Gábor
egyetemi tanár

Szűcs Tibor
egyetemi docens

Kárpáti Eszter
egyetemi adjunktus